

הרה"ג יעקב אריאל שליט"א

קניית תוצרת חקלאית מירקן שלא נותן ממנה מעשר עני¹

שאלה

במקום אשר ישנה השגחה מסודרת על הפרשת תרו"מ, מופרש גם מעשר עני כדין. אך אי אפשר לקיים מצות נתינה. גם אם נחשיב את ערכו של מעשר עני ל- $\frac{1}{2}\%$ (כפי שהציע הגרשז"א במנחת שלמה) אין הבעלים מסוגלים לשלם סכום כזה, המגיע לאלפי שקלים! הם גם אינם יכולים לגלגל סכום זה על הצרכנים כי אז הצרכנים יעדיפו לקנות במקום זול יותר. מה דין התוצרת הנקנית מאותו מקום?

תשובה

א. הצרכן הקונה פירות ממקום כזה יתכן שקנה בין פירותיו חלק מהמעשר עני, ויתכן אפילו שכל התוצרת שקנה היא מעשר עני. כי אם המעשר עני נקבע למשל בדרום, והצרכן קנה את כל פירותיו מהחלק הדרומי, נמצא שקנה מעשר עני והריהו גזל בידו, ועליו להשיב את הגזלה לבעליה.

אלא שבדרך כלל אין הצרכן יודע אם הוא קונה מעשר עני. אולי לא קנה מעשר כלל. ואם יבוא העני לצרכן ויתבע את גזלתו, הצרכן יוכל לפוטרו בטענת המוציא מחברו עליו הראיה. אלא שהשאלה היא האם לצרכנים כציבור מותר לקנות ממקום כזה. כי אע"פ שכל אחד ואחד יתכן שקונה פרי מותר, אך כולם יחד בודאי קונים בהכרח גם פרי גזול. נמצא שכולם מסייעים למוכר, שלענין זה דינו כגנב, בכך שהם קונים סחורה גנובה. מה גם שלפעמים אפשר לברר

1. שו"ת באהלה של תורה חלק ד (זרעים ב) סימן נז 'בעיית המעשר עני'.

אם הסחורה גזולה. כגון שהמשגיח קבע את מקום המעשר בדרומו, צרכן יכול לברר היכן נקבע המעשר ולא לקנות מצד דרום. והצרכנים האחרים שקנו מצד זה יחשבו כקונים פרי גנוב.

ב. בחו"מ (סי' שנ"ח ס"א): "כל דבר שחזקתו שהוא גנוב אסור ליקח אותו, וכן אם רוב אותו דבר שהוא גנוב אין לוקחין אותו, לפיכך אין לוקחין מהרועים צמר או חלב או גדיים, אבל לוקחים מהם חלב וגבינה במדבר" (כי בעה"ב מוותר להם). וא"כ בנ"ד רוב הסחורה אינה גנובה וא"כ מותר לקנות מהם, כי הקונה לא קונה בהכרח סחורה גנובה. (אלא א"כ הוא יכול לברר היכן נקבע המעשר וכנ"ל). ושם בס"ד: "מותר ליקח מהאריס שהרי יש לו חלק בפירות ובעצים" (א"ל כנ"ל שרוב הפירות אינם גנובים) ובהג"ה: "וי"א דווקא לאחר שחלקו, דשמא שלו הוא מוכר, אבל קודם חלוקה אסור דחיישינן שלא יתן לבעה"ב נגד מה שנטל".

ושורש מחלוקתם נעוץ במחלוקת האמוראים בב"מ (כ"ב א'): "אמימר ומר זוטרא ורב אשי איקלעו לבוסתנא דמרי בר איסק אייתי אריסיה תמרי ורימוני...אמימר ורב אשי אכלי ומר זוטרא לא אכול". ופי' בתוס' (ד"ה מר זוטרא) שמר זוטרא שלא אכל, חשש שהאריס לא יאמר לבעה"ב תיטול כנגד מה שנתתי, ואמימר ורב אשי לא חששו לכך. ולפי"ז במקום שידוע לנו שהאריס נוטל הכל ולא נותן לבעה"ב את חלקו לכו"ע אסור לקבל ממנו. ואיננו אומרים שאנו מקבלים ממנו רק את חלקו. ולפי"ז קשה מהא דסעיף א' (שם) שמותר לקנות מהרועים דבר שאין רובו גנוב. הרי גם אריס רובו אינו גנוב. וי"ל שלפני חלוקה יש לבעה"ב חלק בכל פרי ופרי, ורק אם אח"כ יבוא האריס לידי חשבון עם בעה"ב על מה שנטל מותר לו ליטול חלק זה. אך אם לא יבוא לבסוף לידי חשבון, נמצא שחלק הגזל נמצא במה שנטל. ובזה נחלקו מרימר ורב אשי עם מר זוטרא. מרימר ור"א סברו שאין לחשוש בו שלא יאמר אח"כ לבעה"ב, ומר זוטרא חושש. ואע"פ שהחושד בכשרים לוקה בגופו, סבר מר

זוטרא שכרגע יש לבעה"ב חלק, ורק אם יאמר האריס אח"כ לבעה"ב, נמצא שפירות אלו מותרים למפרע. א"כ יש כאן חזקת בעה"ב על הפירות. ונמצא שהם נחלקו איזו חזקה עדיפה חזקת כשרות של האריס או חזקת ממון של בעה"ב. לפי הגדרה זו נמצא שמי שמערב פירות גזולים עם פירות לא גזולים ומוכרם אסור לקנות ממנו.

והנה הרמב"ם בפ"ו מהל' גניבה ה"א פסק: "כל דבר שחזקתו שהוא גנוב אסור ליקח אותו וכן אם רוב אותו הדבר שהוא גנוב אין לוקחין אותו".

ואילו בפ"ה מהל' גזילה ה"ח פסק: "אסור ליהנות מהגזלן, ואם היה מיעוט שלו, אע"פ שרוב ממנו גזול מותר ליהנות ממנו עד שידוע בודאי שדבר זה גזול בידו. והקשה המ"מ (הל' גזילה שם) שדברי הרמב"ם סותרים זא"ז. בהל' גזילה פסק כשמואל (ב"ק קי"ט א') ובהל' גניבה כרב, וחילק בין גזילה לגניבה. וצ"ע מה הסברה לחלק ביניהם?

והכס"מ (בהל' גניבה) תירץ שיש לחלק בין מוחזק לגזלן למי שאינו מוחזק. בהל' גזילה מדובר במי שמוחזק לגזלן – מותר ליהנות ממנו עד שיהא רוב הממון לא שלו, בהל' גניבה מדובר במי שאינו מוחזק כגנב, אלא שהממון שברשותו מוחזק להיות גנוב. והדברים עדיין טעונים הסבר. שלכאורה יציבא בארעא וגירא בשמי שמיא. מגזלן מוחזק מותר לקנות גם כשהמיעוט שלו, ומגנב שאינו מוחזק אסור לקנות כשמיעוט הסחורה שבידו אינה גנובה. ועיין יש"ש ב"ק (פ"י ס"י נ"ט) שחילק בין דבר ידוע שאינו גזול לבין מוחזק בלבד. בהל' גזילה ידוע בבירור שאינו גזול לכן מותר. בהל' גניבה הכל בכלל הספק לכן הולכים אחר הרוב. וא"כ בנ"ד הכל בכלל הספק אלא שהרוב אינו גזול וא"כ מותר לקנות ממנו.

ובאבן האזל הל' גניבה (שם) חילק בין חפצים דומים שמתאשים מהם כגון תבואה, מכיון שא"א להבחין בין התבואה של הגזלן לתבואה של הנגזל יש כאן יאוש, אך רועים שנוטלים בלי רשות צמר או חלב אלו דברים הניכרים ואין כאן יאוש, ולכן אסור לקנות מהם, אלא א"כ הרוב שלהם.

ולפי"ז בני"ד יש כאן תרתי למעליותא, גם רוב היתר וגם פירות דומים, וא"כ העניינים מתייאשים, ומותר לקנות.

מסקנה

לכתחילה יש לקנות מירקן המנוי על קרן המעשרות ומקיים מצות נתינה של מעשר עני. העדפת ירקן כזה תעודד ותסייע בידיו לקיים את המצוה מבלי שכל ההפסד יהיה שלו. בשעת הדחק, כשאין ירקן אחר ניתן לקנות מירקן רגיל ולסמוך על היש"ש או אבן האזל (ולמרות שלפי הכס"מ אסור לקנות אצל ירקן כזה המוחזק בגזל, תירוצו מוקשה, ועוד י"ל שירקן כזה אינו מודע לכך שעובר עבירה, מה גם שהוא מעין אנוס, כי אינו יכול לגלגל על הקונים את ההפסד. ודמיון רחוק לזה מצינו בפסולי עדות שאינם מודעים לעבירתם עי' סנהדרין כ"ה ב').